

Antikens Grekland

Det antika Greklands storhetstid kan sägas börja redan under 700-talet f.Kr och varade fram till 300-talet f.Kr.

Greklands geografiska läge vid Medelhavet kom att spela en viktig roll för handeln och spridandet av idéer i området. Grekerna koloniserade dessutom stora områden runt Medelhavet vilket bidrog till att sprida den grekiska kulturen (se karta).

En gemensam grekisk kultur

Under antiken var **Grekland** politiskt splittrat och bestod av en mängd stadsstater vilka fungerade som självstyrande småriken. De grekiska stadsstaterna hade emellertid en delvis gemensam kultur som gav dem en grekisk identitet. Den grekiska kulturen bestod av olika delar. Huvudingredienserna var **grekisk mytologi**, litteratur, teater, arkitektur, konst, idrott och filosofi.

Den viktigaste faktorn för den grekiska identiteten var det gemensamma grekiska språket. Grekerna förenades dessutom vissa dagar på året vid olika kultorter. Där dyrkade de gudarna och organiserade olika atletiska tävlingar varav de **olympiska spelen** är mest känt.

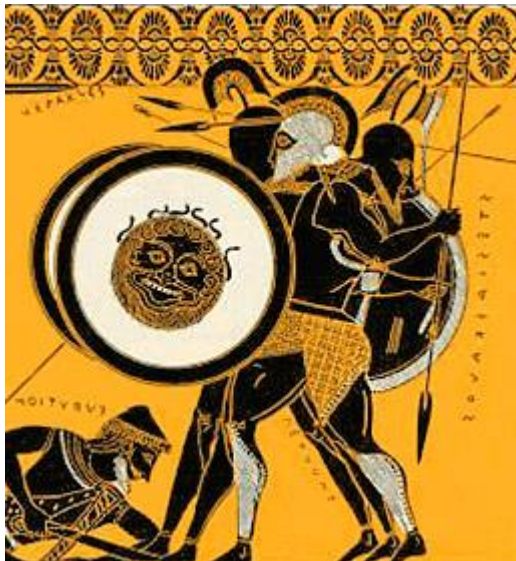

Bild:

[New York Public Library](#)

Spartanska krigare i strid. Stadsstaterna Aten och Sparta var varandras politiska motsatser. I Aten utvecklades det för de fria medborgarna ett demokratiskt styrelseskick. Medan Sparta var en militärdiktatur där varje medborgare fostrades från barnsben till att bli militär och tjäna staten.

Grekland var politiskt splittrat

De grekiska stadsstaterna enades aldrig i en gemensam stat. Greklands besvärliga geografiska förhållanden gjorde att stadsstaterna många gånger isolerades från varandra genom naturliga barriärer som bergskedjor och hav. Dessutom förekom det ofta rivalitet och krig mellan de olika stadsstaterna. Men när grekerna hotades av yttre fiender höll de vanligtvis ihop.

Perserkrigen

Omkring 500 f.Kr gjorde några grekiska stadsstater, belägna vid Mindre Asiens västkust, uppror mot **perserna**. Upproret stöttades av **Aten** och några andra stadsstater från det grekiska fastlandet. Revolten slogs dock snabbt ned av perserna, varefter perserkungen beslöt sig för att straffa Aten och de grekiska stadsstaterna. Perserna skulle därmed utvidga sitt territorium västerut och införliva Grekland i sitt stora välde.

Kriget som följde mellan perserriket och de grekiska stadsstaterna har inom västerländsk historieforskning blivit känt som ”**perserkrigen**”. Efter att grekerna till slut besegrat perserna vid **Marathon** 490 f.Kr, **Salamis** 480 f.Kr och **Plataiai** 479 f.Kr lyckades Grekland bevara sin självständighet. [Läs om perserkrigets följder >](#)

Tiden efter försvarskriget mot perserna på 400-talet f.Kr fick Aten en ledande ställning. Men efter flera långa inbördeskrig besegrades Aten slutligen år 404 f.Kr av sin främste rival bland de grekiska stadsstaterna, **Sparta** (se nedan). Under den här tiden utvecklades i Aten ett demokratiskt **styrelseskick** (se nedan).

Grekisk religion

Religionen hade stor betydelse för grekerna, men det fanns en mängd olika sätt att dyrka gudarna och tolka den **grekiska religionen**. Traditionellt fanns de olympiska gudarna som fått sitt namn eftersom man förknippade dem med berget Olympen eller Olympos där de bodde. Övergud bland dessa gudar var Zeus. Under honom fanns en rad andra gudar och gudinnor, alla med sina speciella funktioner.

Därutöver fanns olika mysteriekulturer. Den kanske mest kända var oraklet i Delfi som ansågs kunna förutse framtiden.

Filosofi

I Aten utvecklades under antiken ett självständigt kritiskt och ifrågasättande tänkande. Man vågade kritisera gudarna och naturfilosoferna hade för vana att fundera över hur allt blivit till och hur tillvaron fungerade.

Greklands mest kända filosofer var Sokrates, Platon och **Aristoteles** som var verksamma under Atens storhetstid på 400 talet f.Kr. Filosofen Aristoteles var därtill lärare åt den makedoniske prinsen Alexander som så småningom skulle bli Alexander den store.

Alexander den store infogar Grekland i sitt välde

På 300-talet f.Kr var Grekland försvagat och sårbart efter årtionden av inbördeskrig mellan de ledande stadsstaterna Aten och Sparta. Stadsstaterna underkuvades då av kung Filip II av **Makedonien**, ett rike i norra utkanten av den grekiska världen. Han avled snart efter invasionen och efterträddes av sin son Alexander. Denne skapade genom erövringar i Främre Orienten ett av de största imperier som världen dittills skådat (**se karta**). I den västerländska historieskrivningen har han därför blivit känd som **Alexander den store**.

Bild:

SO-rummet.se

Alexander den store (till vänster) i strid mot den persiska kungen Dareios III (till höger på vagnen) under slaget vid Issos år 333 f.Kr, golvmosaik funnen i Pompeji.

Koloni: Ett område eller bosättning som lyder under en regering i moderlandet som vanligtvis ligger långt bort. Man kan flytta till kolonin eller utnyttja området för att hämta hem dyrbara råvaror. Grekerna skaffade kolonier runt Medelhavets kust.

Stadsstat: En stad som med sitt omgivande territorium utgör en självständig stat.

Hellenism: I samband med Alexander den stores erövringar spreds den grekiska kulturen över stora delar av Främre Orienten där den blandades med orientaliska traditioner och idéer. Denna blandkultur kallas hellenism.

Det klassiska Grekland

Perioden mellan de persiska krigen i början av 400-talet f.Kr och tiden fram till Alexander den stores död 323 f.Kr var full av krig och konflikter, först Grekernas gemensamma kamp mot de invaderande perserna och därefter långa perioder av inbördes strider mellan olika grekiska stadsstater där Aten och Sparta utgjorde de främsta rivalerna.

Trots allt elände som drabbade grekerna under dessa århundraden så är det den här perioden som avses när vi pratar om det *klassiska Grekland*. Det var nämligen under den här tiden som det mesta av den konst, litteratur, filosofi och arkitektur som vi förknippar med antikens Grekland skapades. En viktig orsak till denna kulturella blomstringstid var det grekiska alfabetet som var lätt att lära sig då det bara innehöll 20 tecken. Idéer spred sig därför snabbt i antikens Grekland.

Den grekiska kulturen sprids

Efter Alexander den stores död 323 f.Kr splittrades hans väldiga rike. Den grekiska kulturen hade då hunnit spridas över stora delar av Främre Orienten där den blandades med asiatiska influenser. Den grekiska kulturen fick därmed en ny form som kallas *hellenism*.

Den grekiska kulturen har varit av stor betydelse för det västerländska kulturarvet, inte minst genom **romarna** som övertog en stor del av den grekiska kulturen i dess hellenistiska form.

Arvet från antikens Grekland

Den antika kulturen har lämnat många spår efter sig. Den har format våra estetiska ideal, lyft fram och diskuterat frågor som rör politik och samhällsliv och lagt grunden till det vetenskapliga tänkandet. Vårt samhälle präglas därför än idag av grekernas kulturella arv.

Här följer några exempel på beståndsdelar i den grekiska kulturen som bidragit till att forma vår västerländska kultur:

- Demokrati
- Vetenskap
- Filosofi
- Konst
- Teater
- Litteratur
- Vårt alfabet har sina rötter i det grekiska.
- Byggnadskonst
- Idrott

Fakta om Atens demokrati

Den atenska demokratin var något unikt för sin tid och byggde på medborgarnas direkta deltagande. Denna form av demokrati kallas idag för direktdemokrati.

Direktdemokrati = de involverade närvarar på plats och fattar beslut tillsammans.

Bild:

[New York Public Library](#)

Atens direktdemokrati var ändå en ganska exklusiv styrelseform eftersom bara en mindre del av Atens befolkning räknades som medborgare. Men för att vara medborgare krävdes å andra sidan att man aktiverade sig i stadens angelägenheter. Några förutsättningar som möjliggjorde detta var att det atenska samhället grundade sig på slaveekonomi, att de deltagande fick ekonomisk ersättning och att hemmet styrdes av kvinnorna. Kvinnor och slavar var helt uteslutna från medborgarskap.

Modellen med direktstyre byggde på tre institutioner där medborgarna skulle delta: *folkförsamlingen* som var den lagstiftande makten, *regeringen* som styrde staten och *domstolen* som upprätthöll ordningen.

Grundprinciperna var att det skulle råda politisk jämlikhet och att alla skulle vara med. Viktigt var att man som medborgare skulle ha makt över andra samtidigt som man själv kunde bli styrd.

Direktdemokratin var ett styrelsesätt som endast lämpade sig för stadsstater eftersom de hade ett begränsat invånarantal och ganska små geografiska ytor. Detta var nödvändiga förutsättningar för att kunna samla medborgarna så att de kunde närvara regelbundet i folkförsamlingen.

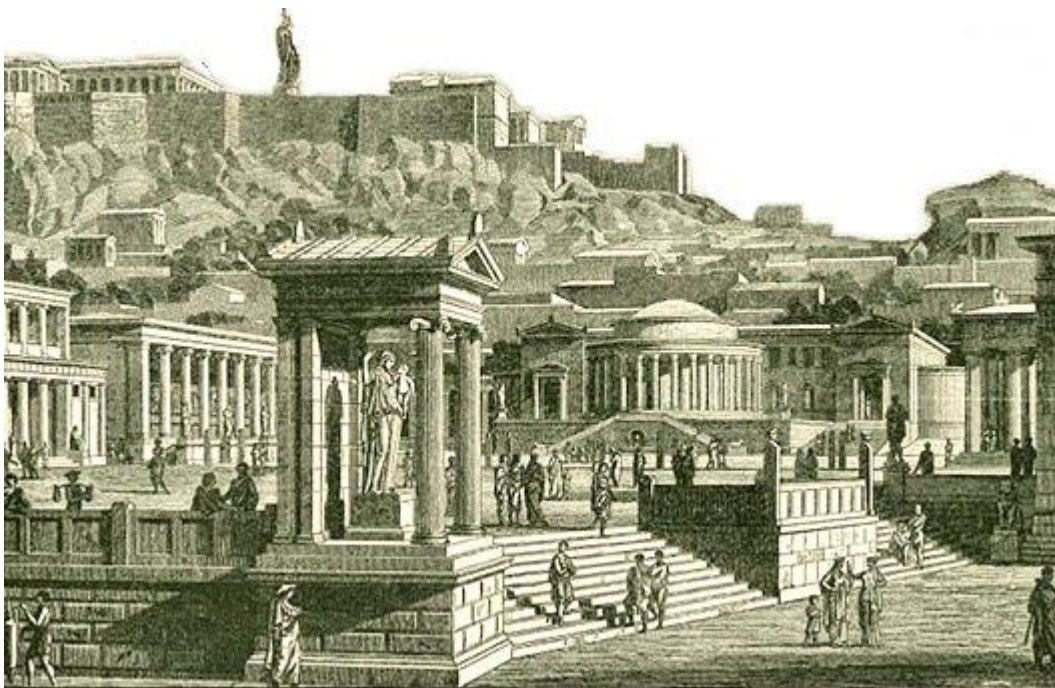
Senare under antiken när stora riken började växa fram - som under den hellenistiska tiden och i **romarriket** - hade systemet med direktdemokrati redan förlorat sitt bruksvärde. Makten kom hädanefter att i första hand innehas av adel eller kungar. Detta ledde till att de demokratiska idéerna så småningom föll i glömska under väldigt lång tid.

Atens demokrati - direktdemokrati - tilltalade inte alla. En av dess främsta kritiker var filosofen Platon (427-347 f.Kr) som levde i Aten vid den här tiden. Platon liknade den atenska demokratin vid ett skepp där *alla* agerade som kapten och bestämde hur och vart skeppet skulle seglas. Platon ville istället införa ett expertstyre där kompetens och meriter skulle avgöra vilka som skulle bestämma. Han menade att folket var en korkad massa som i sin ignorans och avundsjuka på varandra inte kunde se till statens bästa. När sedan den vanskötta staten hade kollapsat skulle folket istället acceptera vilket annat styrelseskick som helst för att återställa ordningen. Platon ansåg därför att steget från demokrati till tyranni var mycket litet.

[Läs mer om antikens Aten och dess demokrati >](#)

[Lyssna på podden I FOKUS om demokratin i antikens Aten >](#)

[Läs om demokratins historia >](#)

Lätta fakta om Aten och Sparta

Visste du att:

- **Aten**, som var den största stadsstaten, låg på halvön Attika. I stadsstaten Aten hade man omkring år 500 f.Kr. kommit på ett nytt sätt att styra sin stat. De kallade detta demokrati. Grekiskans demos betyder folk och kratein betyder härska. Demokrati betyder alltså att ”folket härskar”. Men det var inte alla som fick vara med och bestämma. Slavar och kvinnor var utestängda från demokratin.
- Under Atens storhetstid på 400-talet f.Kr. hade staden omkring 315 000 invånare. 115 000 av dem var slavar, som till största delen arbetade i gruvor och stenbrott. Slavarna behandlades hyggligt. Det hände ibland att en manlig atenare gifte sig med en slavinna. Sönerna till ett sådant par kunde emellertid inte bli medborgare. Inom

poliskåren arbetade ca 300 slavar. Slavarna hade inte samma skydd i lagen som de fria, våldtäkt mot slavinnor betraktades som ett lindrigt brott med endast låga böter som följd.

- I Aten kunde man landsförvisa misshagliga politiker i tio år. En gång om året röstade man om vilka politiker som skulle utvisas. Det krävdes 6 000 röster för att kunna tvinga en politiker till landsflykt.
- **Sparta** var en av de främsta grekiska stadsstaterna och låg på halvön Peloponnesos (**karta**). Sparta var en krigarstat och alla fria män måste bli soldater. Den största folkgruppen icke-spartaner var heloterna. De var ett folk som spartanerna hade besekrat. Heloterna var ett slags slavar till spartanerna och de tvingades att odla jorden åt dem. Vid flera tillfällen försökte heloterna göra uppror. Ibland förklarade spartanerna krig mot heloterna för att få tillfälle att döda sådana som vågade kritisera dem.
- Sparta var ett militärsamhälle. Redan vid sju års ålder togs pojkarna från sina mammor för att uppfostras till soldater. Under tio år utbildades de till krigare. De härdades och stärktes med kroppsövningar och krigiska idrotter. Om natten sov de på sina sköldar, precis som de skulle göra när de skulle ut och kriga. Dessutom fick de lära sig enkel matematik, läsning och skrivning.
- Flickorna i Sparta fick samma uppfostran som pojkarna. Det var ovanligt bland de grekiska stadsstaterna under antiken. Kroppslig träning, som löpning, brottning och spjutkastning, var lika viktigt för flickorna. Meningen med flickornas träning var att de skulle föda friska och starka barn. Man ansåg också att träningen skulle göra det lättare för kvinnorna att uthärda förlossningens smärtor. Flickorna uppmuntrades tidigt att vara modiga. De tävlade tillsammans med pojkarna och alla tävlade nakna. Det var ingen skam för en pojke att bli besegrad av en flicka – jämlikheten var djupt rotad i Sparta.
- Äktenskapen i Sparta arrangerades av familjerna och måste godkännas av staten. Kvinnorna var uteslutna från politik och krig, men de betraktades som fullgoda medborgare. Äktenskapsbrott var ett okänt begrepp i Sparta eftersom det accepterades att man hade sexuella förbindelser utanför äktenskapet och det betraktades som en välsignelse om en kvinna fick friska och starka barn med fler än en man. Männerna som envisades med att förbli ogifta bestraffades. Den som hade en äldre bror som var gift och hade söner, kunde lättare slippa äktenskap.
- Spartanerna föraktade bekvämlighet, läcker mat och mjuka kläder. Vårt uttryck ”att leva spartanskt” betyder att leva enkelt, närmast fattigt.

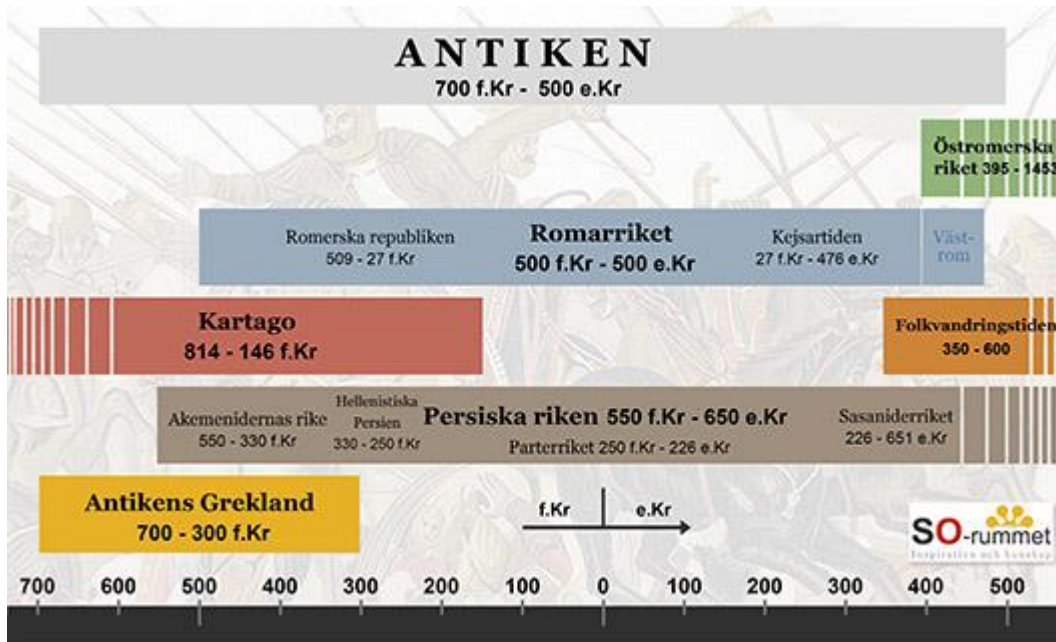

Bild: SO-rummet.se

Tidslinje över antiken 700 f.Kr - 500 e.Kr.

Uppgifter och frågor

Frågor till texten:

1. Nämn några viktiga orsaker till att den grekiska kulturen kunde spridas runt Medelhavet?
2. De grekiska stadsstaterna var politiskt splittrade, men tillhörde en gemensam grekisk kultur. Vad bestod den grekiska kulturen av?
3. Berätta kortfattat om perserkrigen.
4. Nämn några skillnader mellan grekisk filosofi och religion.
5. Varför pratar vi än idag om Alexander den store tror du?
6. Vad karaktäriserade det s.k. klassiska Grekland?
7. Omkring 500 f.Kr förändrades styrelsesättet i Aten som nu blev en demokrati. Vilka deltog i stadens styrelse och fick rösta? Vilka saknade inflytande?
8. Förklara begreppet *hellenism*.

9. Nämn några likheter och skillnader mellan Aten och Sparta. Var skulle du helst vilja bo om du fick resa tillbaka i tiden? Varför?
10. Varför tror du att det är viktigt att kunna så mycket om antikens Grekland?

Ta reda på:

1. Använd en historisk Atlas eller [den här kartan](#) och ge exempel på orter där greker slog sig ner när de koloniserade områden runt Medelhavet. Nämn också några moderna städer som ligger på samma platser idag.
2. [Marathon](#), [Thermopyle](#) och [Salamis](#) är tre kända platser där grekerna kämpade mot perserna. Skriv några fakta om de berömda slagen.
3. Välj ut några bland de många berömda personerna i antikens Grekland och berätta lite om dem.
4. Gymnasium är för oss idag en skolform som kommer efter grundskolan. Redan under antiken fanns det gymnasier. Men på den tiden innebar *gymnasium* något helt annat. Ta reda på vad ett gymnasium var i antikens Grekland.
5. Blicka ut över världen och beskriv några kulturer i Europa eller i andra världsdelar som var samtida med den antika grekiska. Hur levde t.ex. människorna i Norden vid den här tiden?

Diskutera:

1. Nämn några likheter och skillnader mellan Atens demokrati och [svensk demokrati idag](#).
2. Kom på exempel som visar att vi har ärvt delar av vår kultur från antikens Grekland.
3. Tänk dig att du växte upp i Grekland under antiken. Var skulle du vilja bo - i Aten eller Sparta? Varför?
4. Vilka svårigheter finns det för nutidens historiker att skriva om kvinnor i antikens Grekland? Vilken grupp i dagens svenska samhälle tror du blir svårast att beskriva för historiker om två tusen år?